

AZ ULJANOV CSALÁD

Nagy történelmi személyiségről filmet készíteni mindig hatalmas nehézséget jelent: író, rendező, színész számára egyaránt kemény feladat megtalálni a művészi formálásnak azt a módját, amely emberi közelségbe emeli a nagy történelmi szereplőt s mégis megfelel annak a sokszor legendásan eszményített képnek, amelyet a néző tanulmányaiból, olvasmányaiból hoz magával a moziba. S olyan világtörténelmi jelentőségű személyiségnél, mint Lenin, a nehézség különösen megnövekszik.

Ez a nehézség könnyen lenyűgözi író és rendező kezét és az eszményítés, merevítés irányába taszítja az alkotást. Popov, a forgatókönyv-író és Nyevozorov, a rendező érdemére legyen mondván: ennek ellenére komolyan törekedtek arra, hogy Vlagyimir Iljics fiatalágát és családi környezetét szinte kortársi közelségből, emberi melegséggel próbálják bemutatni. A film céljáról már a címe is beszédesen szól: *Az Uljanov-család* filmje ez; a családról szól, a zseniális politikus és gondolkodó fejlődésének kezdeteit kívánja megmutatni, azt a folyamatot, ahogy a nagy ember kinő környezetéből, ahogy még magatudatlanul kezdi megmutatni oroszánkörméit. Vlagyimir Iljics miatt emlékszünk az Uljanov-csa-

ládára s miatta fogunk emlékezni rá, míg ember lesz az ember; de az Uljanovok drámája ebben az időben nem a család jövőendő dicsősége, Vologya körül játszódtott le, hanem a nagyobbik fiú, a cár elleni narodnyikmerényletért kivégzett Alekszandr Uljanov körül. A filmdráma legaktívabb figurája tehát Szása kellene hogy legyen s hősnője az anya, Marija Alekszandrovna Uljanova, aki meg nem alkuvó hőskökké nevelte fiait, aki egyedül maradván is fenntartotta és összetartotta a családot, s öt gyermekébe az emberi tisztességet, a zsarnokság gyűlöletét s az elnyomottak iránti szeretet érzését plántálta. De a dráma belső törvényét »nem veszi tudomásul« a történelem: az író és rendező csakúgy, mint a néző érdeklődése minduntalan a második fiú, Vologya felé fordul, s akarva-akaratlanul az ő alakja tolódik az előtérbe, Szása pedig kissé háttérbe szorul, fontos mellékalakká lesz, pedig a családon belüli emocionális és a drámán belüli szerkezeti helyük ekkor még fordított. Ennek a következménye azután az egész alkotás olykor tapasztalható kiegyensúlyozatlansága.

Szemmel látható, hogy a filmet létrehozó kollektíva együttesen harcolt — talán önmagával is —, hogy

Vlagyimir Iljics fiatalságát életközéltől, emberi melegséggel tudja megmutatni. S e téren sok kitűnő részleteredményre jutottak. A századvégi vidéki orosz értelmiségi család bensőséges otthonának légkörét nagy hitellességgel elevenítették fel. Az öt testvér kapcsolatában valóban érezzük a családi élet sugárzó melegét, az őszinte és mély testvéri szeretetet, melynek különböző fokait is igen árnyaltan és szépen jeleníti meg a film a kistestvérek hancúrozó pajtáságától Vlagyimir, Anna és Alekszandr elvbarátsággal sokszorozott testvéri érzületéig. S ami talán a legnehezebb: hitelesen, erőltetés nélkül tudták érzékelteni, hogy Vlagyimir Iljics már gyerekek is zseniális ember: idősebb testvérei csodálkozó és tisztelő szeretete csakúgy ezt szövegezteti meg, mint a fiatal fiú szerepének erre a motívumra való finom és mégis határozott felépítése.

Valójában a tisztességben nem alkuvó, gyermekeiért mindenre, csak gyávaságra nem képes anya eposza ez a film — azzá teszi a cselekménye, de nem utolsósorban Giacintova játéka. Ez a nagyszerű művész az anyai érzésnek, az emberségnek olyan mélységéig hatol le — amire csak a Sztyanyiszlavszkijon nevelkedett, hatalmas tehetségű orosz színésznők képesek. Giacintova alakítása páratlanul tökéletes, pedig nem könnyű a feladata: szinte cselekvés nélkül kell a gazdag és változatos érzelmek széles skáláját végig játszania. A szem, az arc, a kéztartás, a járás minimális rezdülleteivel, elváltozásaival tudja mélyen, szívbe markolóan érzékelteni az örömet, a büszkeséget, a kétségbeesést, halálvágyat. Már az ő alakításáért önmagában is érdemes látni ezt a filmet; pedig a tizenhét éves Lenint játszó Korovin, a Lenin bátyját játszó Javorszkij és a nővérét alakító Szokolova is tökéletesek. De nyugodtan mondhatjuk, hogy nincs egyetlen alakítása a filmnek, amely ne lenne kitűnő: minden színész és a rendező a lehető legtöbbet és legjobbat adta.

Ugyanezt elmondhatjuk az operatőr, Szaveljova munkájáról is: enteriőr-felvételei nagyon szépek, tiszták, világosak, de igazán a külső fel-

vételekben: a szibirszki táj, a Volga méltósága, a nyírfaedők lírájának megszólaltatásában remekel. Képei minden tirádánál hathatósabban mondják el, hogy az ebben a tájban felnövő Vlagyimir Iljicsben kioldhatatlanul kellett lobognia a haza iránti szeretetnek.

S ha mindez így van, mi az oka mégis annak, hogy egy árnyalattal lassúbb és hosszadalmasabb a film, mint amilyenek szeretnők? Hogy a sok részletkiválóság ellenére tiszteletre méltó teljesítmény ugyan, de hibátlan alkotássá nem lehetett?

Elsősorban az, amire már rámutatunk: a dramaturgiai hősről a film hangsúlya áttolódott a történelem hősére, Szásáról Vologyára; ennek lett a következménye az, hogy az Uljanov-család magára marad, nincsen beágyazva Szibirszk értelmiségi társadalmába, nem érezzük körülöttük az iskola, a kisváros légkört elég intenzíven, ami pedig jó alkalmakat adott volna arra, hogy Vlagyimir Iljics kiválóságát már a gyermekkorban bemutassák. S ennek a következménye az is, hogy a mellékalakok — a színészi alakítás minden kiválósága ellenére — nem tudnak eléggé egyéniségek lenni. Az iskolaigazgató, a csuvas tanító, az öreg halász, a munkás-forradalmár: egyenként s együttesen is szimbolummá, egy-egy társadalmi jelenség képletévé válnak, mert mindegyik egyedül van és csak Vlagyimir Iljicsel való kapcsolatában mutatkozik; helyett, hogy a századvégi orosz társadalom sűrűségét, élet- és probléma-gazdagságát idéznék, még hozzájárulnak a gimnazista Vlagyimir Iljics és családja elszigetelt ábrázolásához.

Ez az első játékfilm Vlagyimir Iljics Lenin életéről. Ha vannak is hibái, már sokkal több, mint úttörés: a szovjet filmművészet jelentős eredménye azon az úton, melyen minden eddigénél fokozottabban kívánják megszólaltatni a kommunisták emberségét, a szocialista társadalom mély humanizmusát.

NAGY PÉTER